

О. Олькіна,

асистент кафедри конституційного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДОСТРОКОВОГО ПРИПИНЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ У РАЗІ НЕМОЖЛИВОСТІ ЇХ ВИКОНАННЯ ЗА СТАНОМ ЗДОРОВ'Я

Особлива роль Президента України як вищої посадової особи держави полягає в гарантуванні державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини та громадянина. Глава держави впливає на весь державний механізм, забезпечуючи конституційний правопорядок та узгоджену роботу всіх органів державної влади. Конституція України закріплює, що діяльність Президента України протягом строку повноважень є постійною.

Однак дострокове припинення повноважень глави держави можна розглядати як виняток з цього правила, що обумовлює актуальність його дослідження з метою забезпечення законності та обґрунтованості прийняття рішення щодо дострокового припинення повноважень Президента України, зокрема, внаслідок неможливості виконання обов'язків за станом здоров'я.

Стаття 110 Конституції України встановлює, що неможливість виконання Президентом України своїх повноважень за станом здоров'я має бути встановлена на засіданні Верховної Ради України і підтверджена рішенням, прийнятим більшістю від її конституційного складу на підставі письмового подання Верховного Суду України — за зверненням Верховної Ради України, і медичного висновку [1].

При цьому безпосереднє звернення до тексту ст. 110 Конституції України не дає можливості зробити висновок про характер погіршення здоров'я Президента України, що є підставою для припинення його повноважень.

Слід визнати, що неможливість виконання Президентом України своїх повноважень за станом здоров'я означає такий стан його здоров'я, внаслідок якого він не лише не може виконувати свої обов'язки на час обговорення цього питання Верховною Радою України, але не зможе їх виконувати і в майбутньому протягом тривалого часу. Такий висновок ґрунтується, по-перше, на цільовому тлумаченні змісту даної статті. Цілком зрозуміло, що законодавець мав на увазі саме стійкий та тривалий розлад здоров'я. Припинення повноважень глави держави через короточасні порушення стану здоров'я не має під собою раціонального підґрунтя. До того ж конституційна процедура встановлення неможливості Президента України виконувати свої повноваження за станом здоров'я є досить тривалою та передбачає спільні дії Верховної Ради України й Верховного Суду України, необхідність підготовки медичного висновку.

Більш того, в проекті Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» від 17 вересня 2002 р. № 1039-І В. Асадчевим була здійснена спроба визначити, який саме стан здоров'я виключає можливість Президента України виконувати свої повноваження. Так, встановлювалось, що дане питання ініціюється у таких випадках:

«1.1. наявності симптомів, які свідчать про неієздатність Президента України;

1.2. каліцтва, яке унеможливорює виконання Президентом України своїх повноважень;

1.3. надто хворобливого стану або

тривалої хвороби, яка унеможливує виконання Президентом України своїх повноважень;

1.4. зловживання Президентом України алкоголем;

1.5. вживання Президентом України заборонених до вживання наркотичних речовин;

1.6. довготривалою госпіталізацією, пов'язаною з необхідністю лікування або операційного втручання» [2].

Загалом, визначення випадків для ініціювання процедури дострокового припинення повноважень Президента України через неможливість виконувати свої обов'язки за станом здоров'я є слушним. Однак визначення вичерпного переліку таких випадків є недоцільним через те, що навряд чи можливо передбачити усі ситуації, за яких виконання повноважень главою держави за станом здоров'я стане неможливим.

Отже, враховуючи необхідність відповідної медичної оцінки стану здоров'я Президента України, що унеможливує виконання ним своїх обов'язків, було б доречно встановити такі підстави ініціювання процедури припинення його повноважень:

— у разі наявності симптомів, які свідчать про недієздатність чи обмежену дієздатність Президента України;

— якщо Президент України не виконує свої обов'язки через перебування на безперервному стаціонарному (амбулаторному) лікуванні більше одного місяця та в інших випадках.

О. Волощук вважає, що ст. 110 Конституції України потрібно викласти в такій редакції: «Неможливість виконання Президентом України своїх повноважень за станом здоров'я має бути встановлена на засіданні Верховної Ради України і підтверджена рішенням, прийнятим більшістю від її конституційного складу на підставі письмового подання Верховного Суду України та висновку Конституційного Суду України — за зверненням Верховної Ради України, і медичного висновку. У разі тимчасової нездатності Президента України за станом здоров'я виконувати свої повноваження їх тимчасово виконує Голова

Верховної Ради України, а в разі неможливості останнім — Прем'єр-міністр України. Особа, яка тимчасово виконує повноваження Президента України, не може здійснювати повноваження, передбачені пунктами 2, 6, 8, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 22, 25, 27 статті 106 Конституції України». Аргументуючи це тим, що необхідно передбачити порядок тимчасового заміщення поста Президента іншою особою; визначити порядок формування та функціонування авторитетної медичної комісії, яка б стежила за станом здоров'я Президента України; а також учасником даного процесу зробити Конституційний Суд України, який би слідкував за дотриманням порядку розгляду питання дострокового припинення повноважень Президента України за станом здоров'я [3, 42].

Можна підтримати пропозицію О. Волощука щодо визначення порядку формування та функціонування авторитетної медичної комісії, яка б надавала висновок про стан здоров'я Президента України. Однак далі автор не враховує те, що навіть негативний висновок Конституційного Суду України щодо дотримання порядку дострокового припинення повноважень глави держави через неможливість виконувати свої обов'язки за станом здоров'я не відмінить факт неможливості подальшої роботи Президента України. Крім того, дана процедура є досить тривалою, проходить в декілька етапів (ініціація дострокового припинення повноважень Президента України, якщо Верховній Раді України стануть відомі факти, що свідчать про неможливість виконання Президентом України своїх повноважень за станом здоров'я, здійснюється Головою Верховної Ради України або не менш як 45 народними депутатами України; створення парламентом тимчасової слідчої комісії, яка формує висновок з урахуванням медичного висновку про стан здоров'я Президента України; звернення Верховної Ради України до Верховного Суду України; прийняття на закритому пленарному засіданні Верховної Ради України рішення про дострокове припинення повноважень Президента України на

підставі подання Верховного Суду України і медичного висновку). З огляду на складність та тривалість законодавчо встановленої процедури, існує значна вірогідність одужання глави держави до вирішення питання про його тимчасове заміщення. Крім того, не доречно в Основному Законі держави закріплювати порядок тимчасового заміщення Президента України іншою особою, тому що народ уповноважує на здійснення функцій глави держави тільки особу, яку він обрав.

При цьому, у зв'язку з особливостями процедури дострокового припинення повноважень Президента України у разі неможливості виконувати свої повноваження за станом здоров'я, яка відбувається в умовах гласності і відкритості, виникає сумнів щодо можливості її реалізації.

По-перше, доречно з'ясувати, як співвідноситься необхідність розголошення відомостей про стан здоров'я Президента України зі ст. 286 Цивільного кодексу України, ст. 391 Основ законодавства України про охорону здоров'я, які встановлюють, що фізична особа (пацієнт) «має право на таємницю про стан свого здоров'я, факт звернення за медичною допомогою, діагноз, а також про відомості, одержані при її медичному обстеженні» [4; 5]. Враховуючи те, що подання інформації про діагноз особи за місцем роботи в бюлетені непрацездатності порушує право особи на таємницю про стан її здоров'я, Печерський районний суд м. Києва прийняв постанову від 25.07.2006 р. № 2-А-216-1/06 про визнання незаконним та невідповідним правовим актам вищої юридичної сили Наказу № 532, в частині розміщення в листку непрацездатності інформації про первинний та заключний діагнози та коду захворювання відповідно до МКХ-10 [6].

Більше того, практикою Європейського суду з прав людини відомості про здоров'я особи віднесено до складових особистої ідентичності людини, яка в свою чергу визнається складовою приватного життя. Так, у рішенні «М. С. проти Швеції» від 27.08.1997 р. Євро-

пейський суд з прав людини вказує: «Охорона даних особистого характеру, і особливо медичних даних, має основоположне значення для здійснення права на повагу до приватного та сімейного життя. Дотримання конфіденційності відомостей про здоров'я становить основний принцип правової системи всіх держав — учасниць Конвенції. Національне законодавство має забезпечувати відповідні гарантії, щоб унеможливити будь-яке повідомлення чи розголошення даних особистого характеру стосовно здоров'я, якщо це не відповідає гарантіям, передбаченим статтею 8 Конвенції» [7].

По-друге, в чинному законодавстві не визначено, який саме стан здоров'я (хвороби) призводить до неможливості виконання Президентом України своїх повноважень. Не уточнюється також, яка саме медична установа готує відповідний висновок і в якій формі він повинен бути складений. Залишається незрозумілим, чому саме Верховний Суд України вносить письмове подання про дострокове припинення повноважень Президента України через неможливість виконувати повноваження за станом здоров'я.

Отже, стосовно першого спірного питання слід зазначити, що Президент України як і кожен громадянин має право на таємницю про стан його здоров'я. Однак слід взяти до уваги, що ст. 8 Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод встановлено, що «кожен має право на повагу до його приватного і сімейного життя, до житла і до таємниці кореспонденції, органи державної влади не можуть втручатися у здійснення цього права інакше, ніж згідно із законом і коли це необхідно в демократичному суспільстві в інтересах національної громадської безпеки або економічного добробуту країни, з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або з метою захисту прав і свобод інших осіб» [8]. Можна зробити висновок про можливість втручання органів державної влади у здійснення цього права в інтересах національної

громадської безпеки або економічного добробуту країни з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або з метою захисту прав і свобод інших осіб, що і має місце під час дострокового припинення повноважень Президента України у зв'язку з неможливістю виконувати повноваження за станом здоров'я.

Вдосконалення порядку дострокового припинення повноважень Президента України у зв'язку з неможливістю виконувати повноваження за станом здоров'я вбачається у підвищенні ролі Верховного Суду України, якому має бути надано право вивчати всі обставини, що зумовлюють неможливість виконання Президентом України своїх повноважень за станом здоров'я, давати їм медико-юридичну оцінку та приймати остаточне рішення.

У зв'язку з цим ст. 110 Конституції України має бути викладена в такій редакції: «Неможливість виконання Президентом України своїх повноважень за станом здоров'я має бути встановлена Верховним Судом України на підставі письмового подання Верховної Ради України і медико-експертного висновку».

Отже, процедура дострокового припинення повноважень Президента України у зв'язку з неможливістю виконувати повноваження за станом здоров'я повинна складатись з таких стадій:

1. Ініціація дострокового припинення повноважень Президента України здійснюється Головою Верховної Ради України або не менш як 45 народними депутатами України, у разі якщо Президент України не виконує свої обов'язки через перебування на стаціонарному чи амбулаторному лікуванні більше одного місяця або в інших випадках.

2. Створення парламентом тимчасової слідчої комісії для перевірки фактів неможливості виконання Президентом України своїх повноважень за станом здоров'я, яка не пізніше як у 15-денний строк подає висновок та пропозиції, на підставі яких Верховна Рада України може прийняти рішення про звернення до Верховного Суду України з поданням про дострокове припинення повнова-

жень Президента України. Подання до Верховного Суду України надсилається Головою Верховної Ради України не пізніше як наступного дня після прийняття рішення парламентом.

3. Розгляд Пленумом Верховного Суду України протягом 10 днів подання про дострокове припинення повноважень Президента України у зв'язку з неможливістю виконувати повноваження та призначення медичної та (або) судово-психіатричної експертизи.

4. Ухвалення Верховним Судом України рішення про дострокове припинення повноважень Президента України у зв'язку з неможливістю виконувати повноваження на підставі дослідження усіх наявних у справі доказів та медико-експертного висновку.

5. Негайне письмове повідомлення Президента України, Голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України, Голови Конституційного Суду України про прийняте рішення і його офіційне оприлюднення.

Таким чином буде забезпечуватись об'єктивне та компетентне вирішення питання щодо дострокового припинення повноважень Президента України у разі неможливості їх виконання за станом здоров'я.

Ключові слова: Президент України, Верховний Суд України, дострокове припинення повноважень, стан здоров'я.

У статті розглядаються проблеми дострокового припинення повноважень Президента України через неможливість їх виконання за станом здоров'я. Звертається увага на відсутність закріплення у чинному законодавстві України критеріїв такого стану здоров'я, а також співвідношення права кожного на таємницю про стан здоров'я та гласності щодо дострокового припинення повноважень глави держави. Вносяться пропозиції щодо вдосконалення процедури дострокового припинення повноважень Президента України через неможливість їх виконання за станом здоров'я.

ДО 20-Ї РІЧНИЦІ ЗАСНУВАННЯ ІНСТИТУТУ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

В статті розглядаються проблеми досрочного припинення повноважень Президента України із-за неможливості їх виконання по стану здоров'я. Звертає увагу на відсутність закріплення в діючому законодавстві критеріїв такого стану здоров'я, а також співвідношення права кожного на таємницю про стан здоров'я та прозорості щодо досрочного припинення повноважень глави держави. Вносяться пропозиції щодо удосконалення процедури досрочного припинення повноважень Президента України із-за неможливості їх виконання по стану здоров'я.

The article deals with the problem of early termination of power of President because of the impossibility of its performance for health reasons. It pays attention to the lack of consolidation in the current legislation the criteria of such a state of health, as well as the ratio of the right of everyone to secrecy about the health and transparency of early termination of the Head of State. It also makes suggestions for improving procedures for early termination of the head of state because of the impossibility of its performance for health reasons.

Література

1. Конституція України від 28 черв. 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
2. Про Регламент Верховної Ради України : Закон України від 10 лют. 2010 р. // Офіційний вісник України. — 2010. — № 12. — Ст. 565.
3. Волощук О. Т. Неможливість виконання Президентом своїх обов'язків за станом здоров'я : проблеми реалізації конституційних норм // Науковий вісник Чернівецького університету. Правознавство : зб. наук. пр. — 2005. — Вип. 273. — С. 39–42.
4. Основи законодавства України про охорону здоров'я від 19 листоп. 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 4. — Ст. 19.
5. Цивільний кодекс України від 13 січ. 2003 р. // Офіційний вісник України. — 2003. — № 11. — Ст. 461.
6. Про визнання незаконним та невідповідним правовим актам вищої юридичної сили нормативно-правового акта від 3 листоп. 2004 № 532/274/136-ос/1406 : постанова Печерського районного суду м. Києва від 25 лип. 2006 р. № 2-А-216-1/06 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.licasoft.com.ua/component/lica/?p=0&base=5&menu=324843&u=1&type=1&view=text>.
7. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «М. С. проти Швеції» від 27 серп. 1997 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?action=html&documentId=696054&portal=hbk&source=externalbydocnumber&table=F69A27FD8FB86142BF01C1166DEA398649>.
8. Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод від 4 листоп. 1950р. // Офіційний вісник України. — 2006. — № 32. — Ст. 2371.